

**EBÜZZİYA TEVFİK'İN DERLEDİĞİ
BOŞNAKLARIN DURÛB-I EMSÂLİ VE BUNLARIN
DURÛB-I EMSÂL-İ OSMANİYE'DEKİ VARLIKLARI**

Elif DÜLGER

Özet: 1849-1913 yıllarında yaşamış olan Ebüzzıya Mehmet Tevfik, yaşadığı devre damgasını vurmuş bir Osmanlı aydınıdır. Özellikle Türk gazeteciliğinin ve basın hayatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Devrin fikir, sanat, edebiyat ve kültür hayatını yansıtan *Mecmua-i Ebüzzıyâ*'yı 1880 yılından itibaren çıkarmaya başlayan Ebüzzıya, burada önemli makaleler kaleme almıştır.

Çalışmamıza konu olan “Boşnakların Durûb-ı Emsâli” adlı makalesi, *Mecmua-i Ebüzzıya*'nın 15 Zilhicce 1297 tarihli 5. sayısının 155 ve 160. sayfaları arasında yayımlanmıştır. Aynı yıl, bir Boşnak'tan derlenen bu atasözlerinin sayısı, 148'dir. Şinasi'nin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye* adlı eserine eklemelerle yaptığı üçüncü baskıda Ebüzzıya Tevfik'in bu 148 atasözünden bazılarına yer verdiği görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Ebüzzıya Tevfik tarafından derlenen Boşnak atasözlerinin *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'de yer alıp almadığının tespit edilmesidir. Makalenin yazıldığı zamanın Türkçesi, bugünkü Türkçeden farklı olmadığı için makale transkripsiyon yoluna gidilmeden verilmiş, inceleme bölümünde *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'de yer alan Boşnak atasözleri hemen bir satır altında, eserdeki numarası ile var olan kelime ve ek farklılıkları koyu olarak belirtilip gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ebüzzıya Tevfik, Boşnak, atasözü, *Durûb-ı Emsâl*.

**Compiled by Ebüzzıya Tevfik Bosnians' Durûb-ı Emsâl and
Their Assets in Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye**

Abstract: Ebüzzıya Mehmet Tevfik, who lived between 1849-1913, is an Ottoman intellectual who has made his mark on his period of time. He has made important contribution especially to the development of Turkish journalism and media. Since 1880, Ebüzzıya, who has published *Mecmua-i Ebüzzıya* which reflected thought, art, literature and culture of its own era, has published several important articles in this journal.

His article entitled “Bosnians' Durûb-ı Emsâl-i”, which is the subject of this article, was published in the 5th issue of *Mecmua-i Ebüzzıya* on 15 Dhu al-Hijjah 1297, in the pages of between 155-160. In the same year, the number of the proverbs compiled from a Bosnian was 148. It has been found out that Şinasi includes some of the 148 proverbs of Ebüzzıya Tevfik in the third issue of *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye* in which he [Şinasi] has made some additions.

The purpose of this study is to determine whether the Bosnian proverbs compiled by Ebüzzıya Tevfik, take place in *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye* or not. As the Turkish language when the essay was written is not different from the Turkish language used today, the essay is given without a transcription. In there view

section, the Bosnian proverbs taking place in *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*, are given in bold with the number in work just one line after with the words and additional differences.

Key words: Ebüzziya Tevfik, Bosnia, proverb, *Durûb-ı Emsâl*.

Giriş

1849-1913 yıllarında yaşamış olan Ebüzziya Mehmet Tevfik, yaşadığı devre damgasını vurmuş bir Osmanlı aydınıdır. Özellikle Türk gazeteciliğinin ve basın hayatının gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur. *Cerîde-i Havâdis*, *Tasvîr-i Efkâr*, *Terakkî* gazetelerinde hazırlık aşaması sayılabilecek yazılar yayımlayan Mehmet Tevfik, *İbret*, *Hadika*, *Sirac* gibi gazetelerde yayımladığı yazılarıyla gelişme aşamasını sürdürür (Gür, 1998, ss. 27-28). 12 Temmuz 1876'da *Sabah* gazetesinde yayımladığı bir ilanda, bundan sonraki yazılarında "Ebüzziya" künyesini ismine eklediğini ve bundan sonra devamlı olarak kullanacağını bildirir (Gür, 1998, s. 31).

1880 yılından itibaren olgunluk aşamasına giren Ebüzziya Tevfik, devrin fikir, sanat, edebiyat ve kültür hayatını yansıtan *Mecmua-i Ebüzziyâ*'yı 1880 yılından itibaren çıkarmaya başlar. Devrin fikir, sanat, edebiyat ve kültür hayatını yansıtan *Mecmua-i Ebüzziya*, 159 sayı olarak 1912 yılına kadar yayımlanır (Gür, 1998, s. 32).

Ebüzziya Tevfik'in Atasözü Çalışmaları

Ebüzziya Tevfik, meşhur sözlüğü *Lügat-i Ebüzziya*'ya yazdığı ön sözde "Bir lisânın dekâyıkına en ziyâde durûb-ı emsâli hizmet eyleyeceğinden lüzum görüldükçe durûbla dahi iştihadde kusûr etmedim" (Ebüzziya, 1306, s. 14) demektedir. Bir dilin inceliklerine en büyük hizmeti atasözlerinin yaptığına inanan Ebüzziya, lügatte bazı kelimeleri açıklarken atasözleri ile anlatmak istediğini desteklemiş, atasözlerini bunlara şahit göstermek suretiyle eserde atasözlerine yer vermiştir.

Saraya verilen jurnaller nedeniyle 1317 yılında Konya'ya sürgün edilen Ebüzziya, burada sekiz yıl kalmıştır (Gür, 1998, s. 33). Bu süre içerisinde çeşitli araştırmalar yapmış, yazılar yayınlamış ve konumuz için en önemlisi atasözlerini şerhe başlamıştır. Bu şerhleri, "Defter-i Hatırâtımdan Bazı Durûb-ı Emsâlin Şerhi" adı altında *Mecmua-i Ebüzziya*'nın 124 ve 125. sayılarında iki ayrı yazı olarak yayımlamıştır (Ebüzziya Tevfik, 16 Zilhicce 1329, ss. 253-256; Ebüzziya Tevfik, 23 Zilhicce 1329, ss. 284-287).

Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye, Şinasi tarafından derlenen atasözleri ve deyimleri içeren ve iki ayrı basımı yapılan bir eserdir. 1280 yılında yayımlanan ilk baskıda 1500, 1287 yılında yayımlanan ikinci baskıda ise 2500 atasözü ve deyim yer almaktadır (Şinasi, 2003, s. II). Ebüzziya Tevfik, bu esere 1506 atasözü ile deyim ilave etmiş ve toplam sayı 4006'ya çıkan bu üçüncü nüshayı

1302 (1885) yılında yayımlamıştır. Eserin üçüncü nüshasında Ebüzziya Tevfik tarafından derlenen atasözleri ve deyimler “ş” işaretiyle gösterilmek suretiyle Şinasi'nin derlediklerinden ayrılmıştır.

Eserin sonundaki *Mûlahaza-i Tab'* adlı bölümde Ebüzziya, Arap âlimleri, Avrupalı lügat yazarları ve dönemin lügat âlimlerinden olan Litre tarafından yapılan atasözü tanımlarını verdikten sonra atasözlerini; “... İşte bunlar bir hadiseyi veya emri temsil tarikiyle ta'rif ile beraber bir hükmü tazmin ederler ki bu kabilden olan kelâm-ı 'avâma 'durûb-ı emsâl' itlak olunur” (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 509) şeklinde tanımlamıştır.

Ebüzziya Tevfik'in çalışmamıza konu olan “Boşnakların Durûb-ı Emsâli” adlı makalesi, *Mecmu'a-i Ebüzziya'nın* 15 Zilhicce 1297 tarihli 5. sayısının 155 ve 160. sayfaları arasında yayımlanmıştır. Makalenin başında yazar, Boşnakların atasözü kullanımından zevk aldıklarını, her ne konuda olursa olsun bahsi geçen durumu, o duruma uygun bir atasözü ile desteklemeyi konuşmanın esas şartlarından saydıklarını, lisanlarında hepsi müsecca' olan beş-altı bin atasözü bulunduğunu ve bunların hiçbirinin müstehcen ya da kaba olmadığını belirtir. Ebüzziya'nın, “Bu sene de bulunduğum zaman lisân-ı 'Osmânîye vâkıf ve lisân-ı mâderzâdi olan Slavcadan yed-i tûlâ sâhibi bir zatın inzimâm-ı mu'âvenetiyle bunlardan hükmen kâbil-i nakl olanlarını ma'nâsımıtagyîr etmeksizin Türkçeye tahvil eylemiş olduğumdan – kendilerinin mâhiyet-i efkârına delil olmak üzere-mecmu'amızda dercini münasip 'add eyledim.” cümlesinden hareketle, atasözü derlemesinin makalenin yayımlandığı yıl olan 1297 yılında gerçekleştiği söylenebilir. Derlenen atasözleri, Ebüzziya tarafından, anlamı değiştirilmeden Türkçeye çevrilmiştir.

Makalede, 148 Boşnak atasözü yer almaktadır. Bunlar, harf sırasıyla verilmiştir. Aşağıda makalenin tamamı yer almaktadır. Giriş kısmındaki kısa açıklamadan sonra atasözlerine geçilmiştir.

Aşağıdaki bölümde yer verilen makalenin yazıldığı zamanın Türkçesi bugünkü Türkçeden farklı olmadığı için transkripsiyon yoluna gidilmemiş ayrıca, makaledeki atasözleri için kaynakça verilirken, her birine sürekli kaynakça yazmak yerine makalenin her sayfasındaki ilk atasözüne kaynakça verilmiştir. Bu kaynakça, verilen bir diğer kaynakçaya kadar bütün atasözleri için geçerlidir.

Boşnakların Durûb-ı Emsâli

Boşnaklar makâlât arasında îrâd-ı meselden fevk-al-gâye mütelezziz olduklarından her ne bahiste olursa olsun bâ-yı hâl-i münasip bir mesel ile te'yîd-i müdde'â-yı mükâlemenin şerâ'it-i esâsiyesinden addederler. Bu sebeple zâde-i fikr-i hikmetleri olmak üzere lisanlarında beş altı bin kadar mesel mevcûd olup cümlesi müsecca'dır.

Hele birtakımının 'âmiyâne olmakla beraber hiçbirinin gerek müstehcen ve gerek kaba bir ta'birihâvî olmaması âdâb u ahlâkça havâs u 'avâmınınmüsâvî bulunduğuna bürhân-ı celfdir.

Bu sene de bulunduğum zaman lisân-ı 'Osmânîye vâkıf ve lisân-ı mâderzâdı olan Slavcadan yed-i tûlâ sâhibi bir zatın inzimâm-ı mu'âvenetiyle bunlardan hükmen kâbil-i nakl olanlarını ma'nâsınıtagyîr etmeksizin Türkçeye tahvil eylemiş olduğumdan – kendilerinin mâhiyet-i efkârına delil olmak üzere - mecmu'amızda dercini münasip 'add eyledim (Ebüzziya Tefvik, 1297, s. 155).

1 Ateşle su hizmetkâr iken ne kadar iyiye efendi iken o kadar fenadır (Ebüzziya Tefvik, 1297, s. 155).

2 Atla yola giden eşeğin vay hâline.

3 Ata nal çakıldığını görmüş de kurbağa ayağını uzatmış.

4 Ardında yüz köpek havlamayan kurt sayılmaz.

5 Altın ateşte insan mihnette belli olur.

6 Altın anahtar kale kapılarını açar.

7 Altın kuyumcusunu bulur.

8 Anadan doğmayınca kardeş sayılmaz.

9 Ayıkken düşündüğünü sarhoşken söyler.

10 Ayı bala düşmez.

11 Ebe çok olunca cenin sakat doğar.

12 Eski dostla eski şaraba doyum olmaz.

13 Esmersek de çingene değiliz.

14 Eşek baş olunca encam hayr olmaz.

15 Eşek Kudüs'e gitmekle hacı olmaz.

16 Eşek kulağına su girmeyince yüzmez.

17 Eşeğin savtı semaya çıkmaz.

18 Eşeğin kuvveti var diye iki kişi birden yükletmemeli.

19 İnsandan başka her mahlûkun alacası güzeldir.

20 İnsan taştan pek, yumurtadan naziktir.

21 İnsanı arşınla değil, aklıyla ölçmeli (Ebüzziya Tefvik, 1297, s. 156).

22 İnsanı aklıyla bargiri karışla ölçerler.

- 23 Uşâğın makbulü eşeğın hamakatini, atın ferasetini, mandanın kuvvetini cem' edendir.
- 24 Öküzü boynuzundan insanı sözünden tutarlar.
- 25 Ölmüş arslana tavşanlar bile hücum eder.
- 26 Olmuş meyve kendiliğinden düşer.
- 27 Ev yanmış borç bacadan kaçmış.
- 28 Erken kalkmak işın yarısını bitirmek demektir.
- 29 İki koç bir ağılda olamaz.
- 30 İneğın sırtına sinek konmuş.
- 31 Bargir iyi olunca ya total olur, ya kör.
- 32 Bargir diri iken yenir.
- 33 Bargirin iyisi yolu kısaltır.
- 34 Bargiri eşekle bir tutmamalı.
- 35 Bargiri suretiyle değil sür'atiylemedh ederler.
- 36 Bağ dua değil çapa ister.
- 37 Balık kuyruğundan avlanmaz.
- 38 Bir deliği olan fare çabuk tutulur.
- 39 Bir ziyan bin bühtan.
- 40 Başkasının sözünden ziyade kendi gözüne inan.
- 41 Bazı meyvenin levni güzeldir ama taamı acıdır.
- 42 Boş başak dik durur.
- 43 Boşuna vaad deliyi memnun eder.
- 44 Büyük balık ufağını yutar.
- 45 Temiz domuz semiz olmaz.
- 46 Tilki iki defa tuzağa düşmez.
- 47 Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı.
- 48 Çalışmak ibadetin nısfıdır.
- 49 Çay kenarında kuyu kazmak (Ebüzzıya Tevfık, 1297, s. 157).
- 50 Çorbaya kıl düştü.
- 51 Çok havlayan köpek ısırılmaz.
- 52 Çok süren ikbal beyaz kargaya benzer.
- 53 Çömlek taş dokunursa vay çömleğın hâline, taş çömleğe dokunursa vay çömleğın hâline.
- 54 Hizmetkârlık edemeyen efendilik edemez.
- 55 Hırsız köpekten hoşlanmaz.
- 56 Delücesiz buğday olmaz.
- 57 Delüceyi kökünden çıkarmalı.

- 58 Dişi arslan tek doğurur ama arslan doğurur.
 59 Dikenli ağaçta gül olur.
 60 Dilencinin torbası dolmaz.
 61 Sakin akan nehir kuvvetli tepeleri devirir.
 62 Senin kuvvetin varsa benim de Allah'ım var.
 63 Siyah inekten beyaz süt sağılır.
 64 Siyah tavuk beyaz yumurtlar.
 65 Sinek bal ile tutulur, sirke ile değil.
 66 Şahin sinek avlamaz.
 67 Şarap ihtiyara bile neşe verir.
 68 Şarabı kafaya değil karna içmeli.
 69 Şimşeği görünen yıldırımdan korkma.
 70 Şeytan bile söylendiği kadar siyah değildir.
 71 Şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar.
 72 Sabır ve tamir dünyanın yarısını idare eder.
 73 Susamış at suyun bulandığını aramaz.
 74 Su her şeyi temizler, yalnız yüz karasını temizlemez.
 75 Toprağın her yerinde altın bulunur (Ebüzziya Tevfik, 1297, s. 158).
 76 Domuzdan kurban olmaz.
 77 Domuz karnını doyurunca yediği kabı devirir.
 78 Domuz kavunla kabağı fark etmez.
 79 'Asker kırsrağın kaşanmasını beklemez.
 80 'Akıllının ayıp saydığıyla ahmak iftihar eder.
 81 Fare küçükse de büyük ziyan edebilir.
 82 Kart tavuktan yağlı çorba olur.
 83 Karga sesi işitince piliçleri saklamalı.
 84 Karga leşten şahin etten bahseder.
 85 Karganın yavrusu şahin olmaz.
 86 Karga yuvasını değiştirirse de huyunu değiştirmez.
 87 Karınca kış zâdını yazdan tedarik eder.
 88 Kanatlanmadan uçma.
 89 Kocamış ağaç aşılınmaz.
 90 Kocamış tilki tuzağa düşmez.
 91 Kocamış köpek boşuna havlamaz.
 92 Kurbağayı dereye kovmak kolaydır.
 93 Kurt balıkla koyun kapmaz.
 94 Kurttan şikâyet ediliyor lakin ardında yayan tilki ka'ale alınmıyor.

- 95 Kurdun davetine gidersen köpeği beraber al.
- 96 Kurdun kabahatleri derisiyle örtülür.
- 97 Kuzuları kesip kurtları besler.
- 98 Kullanılmış altın yeni gümüştten evladır.
- 99 Koyunu çoban gibi kırkmalı, kurt gibi yırtmamalı.
- 100 Koyunu kırkmalı tıraş etmemeli (Ebüzziya Tevfik, 1297, s. 159).
- 101 Kızılığın ağacı ufaksa da odunu kurudur.
- 102 Kış güneşine yaz yağmuruna güvenme.
- 103 Kışın ekmezsiz, yazın gömleksiz yola çıkma.
- 104 Geç yetişen armut dayanır.
- 105 Keçi geberse de kuyruğunu indirmez.
- 106 Kedi beslemeyen fareleri besler.
- 107 Kedi kurnaz ise sıçan ahmak değil.
- 108 Kediye balığa göndermemeli.
- 109 Gergin ip çabuk kopar.
- 110 Kişi sözünden bilinir.
- 111 Kendi yumurtamı elin tavuğundan ziyade severim.
- 112 Köpek arslana havlar.
- 113 Köpek köy için değil kendi için havlar.
- 114 Kör köre kılavuzluk ederse ikisi de çukura düşer.
- 115 Kör güzel olmadığına değil gözü olmadığına ağlar.
- 116 Göz iki, kulak iki, ağız tek; çok görüp, çok işitip, az söylemek gerek.
- 117 Güzel söz demir kapıyı açar.
- 118 Gök çok gürleyince yağmur az yağar.
- 119 Gök gürledikçe kişi kendi için korkar.
- 120 Gömlek cübbeden daha yakındır.
- 121 Gün kısa ise yıl uzun.
- 122 Kim koyun olursa kurt kapar.
- 123 Kiminle gezersen onunla anılırsın.
- 124 Kimi yılan sokmuş ise kelerden korkmaz.
- 125 Leş çok olunca köpekler kudurur (Ebüzziya Tevfik, 1297, s. 160).
- 126 Ne sarımsak yedim ne ağızım kokar.
- 127 Her parlayan altın değildir.
- 128 Her Çingene kendi bargirini metheder.
- 129 Her horoz kendi gübrelüğünde öter.
- 130 Her kuş kendi katarını arar.
- 131 Her kuş kendi sesinden tanınır.

- 132 Her kuşa şahin olma.
 133 Her yumurtadan civciv çıkmaz.
 134 Hem koyunlar tamam, hem kurtlar tok olamaz.
 135 Ya demircilik et ya karalanma.
 136 Yarınki tavuktan bugünkü yumurta hayırlıdır.
 137 Yağmur yağdıracak bulut uzaktan bellidir.
 138 Ya kurt gelmez ya keçiyi bulamaz.
 139 Yalanın ayakları kısadır.
 140 Yer pek, gök yüksek.
 141 Yerinde takdir baş ağrıtmaz.
 142 Yemekle içmekten ölenler açlıkla susuzluktan ölenlerden çoktur.
 143 Yürük bargir mahmuz istemez.
 144 Yürek polattan olsa altın onu yumuşatır.
 145 Yukarıya tükürme yüzüne düşer.
 146 Yola gidecek için en yüksek Balkan kapısının eşiğidir.
 147 Yıldırımdan kaçarken şimşekten yandı.
 148 Yılan olsa dahi dişi ısırır.

***Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'de Yer Alan Boşnak Atasözleri**

Aşağıda makaledeki Boşnak atasözleri ve bunların eserdeki numaralarıyla karşılıkları olan atasözleri verilmiştir. Makaledeki Boşnak atasözleri kaynakları ile bir önceki bölümde belirtildiği için kaynakçalara tekrar yer verilmemiştir. Ayrıca, makaledeki atasözlerinin eserde var olan kelime ve ek farklılıkları koyu renkle gösterilmiştir.

Esere Şinasi tarafından alınan atasözleri şunlardır:

- 20 İnsan taştan pek, yumurtadan naziktir.
 620 İnsan taştan pek, **gülden** naziktir (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 74).
 39 Bir ziyan bin bühtan.
 1156 Bir ziyan bin **bühtana sebep olur** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 141).
 44 Büyük balık ufağını yutar.
 1325 Büyük balık **küçük balığı yer** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 157).
 54 Hizmetkârlık edemeyen efendilik edemez.
 1805 **Hizmet öğrenmeyen** efendilik **etmez** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 220).
 120 Gömlek cübbeden daha yakındır.
 3327 Gömlek **kaftandan** yakındır (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 422).

129 Her horoz kendi gübrelüğünde öter.

3628 Her horoz kendi **çöplüğünde** öter (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 462).

136 Yarınki tavuktan bugünkü yumurta hayırlıdır.

3794 Yarınki tavuktan bugünkü yumurta **iyidir** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 480).

Görüldüğü üzere, makalede yer alan Boşnak atasözlerinden 7 tanesi esere Şinasi tarafından alınmış olup bu atasözlerinin hepsinde kelime ve ek farklılıkları görülmektedir.

Esere, Ebüzziya Tevfik tarafından alınan atasözleri şunlardır:

2 Atla yola giden eşeğin vay hâline.

39 § Atla yolan giden eşeğin vay hâline (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 10).

3 Ata nal çakıldığını görmüş de kurbağa ayağını uzatmış.

49 § Ata nal çakıldığını görmüş de kurbağa ayağını uzatmış (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 11).

4 Ardında yüz köpek havlamayan kurt sayılmaz.

115 § Ardından yüz köpek havlamayan kurt, **kurt** sayılmaz (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 20).

5 Altın ateşte insan mihnette belli olur.

232 § Altın ateşte insan mihnette belli olur (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 33).

6 Altın anahtar kale kapılarını açar.

235 § Altın anahtar kale kapılarını açar (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 33).

14 Eşek baş olunca encam hayr olmaz.

413 § Eşek baş olunca encam hayr olmaz (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 51).

24 Öküzü boynuzundan insanı sözünden tutarlar.

888 § Öküzü boynuzundan insanı sözünden tutarlar (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 110).

31 Bargir iyi olunca ya total olur, ya kör.

965 § Bargir iyi olunca ya total olur, ya kör (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 117).

32 Bargir diri iken yenir.

966 § Bargir diri iken yenir (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 117).

33 Bargirin iyisi yolu kısaltır.

967 § Bargirin iyisi yolu kısaltır (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 117).

35 Bargiri suretiyle değil süratiyle medh ederler.

968 § **Bargirin suretini** değil, **süratini ögerler** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 117).

- 36 Bağ dua değil çapa ister.
1005 § Bağ dua değil çapa ister (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 123).
- 38 Bir deliği olan fare çabuk tutulur.
1153 § Bir deliği olan fare çabuk tutulur (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 141).
- 40 Başkasının sözünden ziyade kendi gözüne inan.
1056 § Başkasının sözünden ziyade kendi gözüne inan (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 129).
- 46 Tilki iki defa tuzağa düşmez.
1453 § Tilki iki defa tuzağa düşmez (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 174).
- 47 Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı.
1460 § Tilkiyi kovalarken kurdu uyandırdı (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 175).
- 48 Çalışmak ibadetin nısfıdır.
1561 § Çalışmak ibadetin **yarısıdır** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 189).
- 49 Çay kenarında kuyu kazmak
1573 § Çay kenarında kuyu **kazar** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 190).
- 50 Çorbaya kıl düştü.
1630 § Çorbaya kıl düştü (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 196).
- 51 Çok havlayan köpek ısırılmaz.
1637 § Çok havlayan köpek ısırılmaz (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 197).
- 52 Çok süren ikbal beyaz kargaya benzer.
1638 § Çok süren ikbal beyaz kargaya benzer (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 197).
- 53 Çömlek taşa dokunursa vay çömleğin hâline, taş çömleğe dokunursa vay çömleğin hâline.
1659 § Çömlek taşa dokunursa vay çömleğin hâline, taş çömleğe dokunursa vay çömleğin hâline (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 199).
- 60 Dilencinin torbası dolmaz.
1987 § Dilencinin torbası dolmaz (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 244).
- 71 Şeytanla kabak ekenin kabak başına patlar.
2254 § Şeytanla kabak ekenin kabak **başında** patlar (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 279).
- 88 Kanatlanmadan uçma.
2843 § Kanatlanmadan uçma (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 358).
- 90 Kocamış tilki tuzağa düşmez.
2914 § Kocamış tilki **faka** düşmez (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 365).

103 Kışın ekmezsiz, yazın gömleksiz yola çıkma.

2906 § Kışın ekmezsiz, yazın gömleksiz yola çıkma (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 363).

105 Keçi geberse de kuyruğunu indirmez.

3012 § Keçi geberse de kuyruğunu indirmez (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 380).

113 Köpek köy için değil kendi için havlar.

3158 § Köpek **köyü** için değil kendi için havlar (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 396).

116 Göz iki, kulak iki, ağız tek; çok görüp, çok işitip, az söylemek gerek.

3274 § Göz iki, kulak iki, ağız tek; çok görüp, **çok dinleyip**, az söylemek gerek (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 412).

140 Yer pek, gök yüksek.

3874 § Yer pek **girilmez**, gök yüksek **çıkılmaz** (Şinasi-Ebüzziya, 1302, s. 489).

Görüleceği üzere, esere Ebüzziya Tevfik tarafından üçüncü baskıda alınan Boşnak atasözü sayısı 31'dir. Bu atasözlerinden sadece 9 tanesinde kelime ve ek farklılıkları görülmektedir.

Sonuç

Ebüzziya Tevfik, 1877 yılının Ağustos ayında Bosna Vilâyeti Mektupçuluğuna önce asaleten daha sonra vekâleten atanır ve bu görev 1878 yılının Ağustos ayı sonuna kadar devam eder (Gür, 1998, s. 31). Onun bu görevi nedeniyle Bosna'ya ve Boşnaklara yakın olduğu söylenebilir. Adı geçen makalenin yayım tarihi, 1297'dir. Makalede Ebüzziya, bu atasözlerini yayımladığı yıl Bosna'da derlediğini belirtmektedir. Ebüzziya'nın *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*'nin üçüncü baskısını yayımladığı yıl ise 1302'dir. Görüldüğü üzere Boşnak atasözlerinin makale olarak yayımlanmasından eserin üçüncü baskına kadar geçen süre beş yıldır. Ebüzziya Tevfik, derlediği 148 Boşnak atasözünden 31 tanesine eserin üçüncü baskısında yer vermiştir. Bunlardan sadece 9 tanesinde kelime ve ek farklılıkları görülmekte olup, geri kalan 22 tanesi aynıdır.

Makalede yer alan 7 atasözü ise, eserin Şinasi tarafından gerçekleştirilen ilk ve ikinci baskısında yer almaktadır. Bilindiği üzere eser, Şinasi tarafından 1280 ve 1287 yıllarında iki kez yayımlanmıştır. Bu, çalışmamıza konu olan makalenin yayımlanmasından 10 ve 17 sene öncesine tekabül etmektedir. İlk iki baskıda Şinasi'nin yer verdiği atasözleri, makalede yer alan atasözlerinden kelime ve ek farklılıkları göstermektedir.

Kaynakça

- Ebüzziya Tefvik. (15 Zilhicce 1297). Boşnakların Durûb-ı Emsâli. *Mecmu'a-i Ebüzziya*, 1(5), 155-160.
- Ebüzziya Tefvik. (1306). *Lügat-i Ebüzziya* (1.bs.), Cilt 1. Kostantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya.
- Ebüzziya Tefvik. (16 Zilhicce 1329). Defter-i Hatıratımdan Bazı Durûb-i Emsâlin Şerhi. *Mecmu'a-i Ebüzziya*, 124, 253-256.
- Ebüzziya Tefvik. (23 Zilhicce 1329). Defter-i Hatıratımdan Bazı Durûb-i Emsâlin Şerhi. *Mecmu'a-i Ebüzziya*, 125, 284-289.
- Gür, Âlim. (1998). *Ebüzziya Tefvik Hayatı; Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şinâsi-Ebüzziya. (1302). *Durûb-ı Emsâli Osmâniye*. Kostantiniyye: Matbaa-i Ebüzziya.
- Şinasi. (2003). *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*. S. Beyzadeoğlu (Haz.), İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.